

... zato to mesto moraš imeti rad,
četudi si potepel se po svetu.¹

Tržič in njegovi zgodovinski drobcji v novi preobleki

Tržič sodi med številne slovenske kraje, ki bi lahko svojo bogato in dolgo zgodovino ob številnih obletnicah praznovali tudi z izidom lokalnega zbornika. Vendar povod za oblikovanje tržiške številke *Kronike* ni bil jubilej, temveč zgolj zavedanje, da Tržič in njegova preteklost potrebuje nove raziskave. Več kot osem desetletij je minilo, odkar je neumorni župnik Viktor Kragl zbral in objavil knjigo *Zgodovinski drobcji župnije Tržič*. Ta knjiga je prava zakladnica podatkov in za raziskovalca tržiške zgodovine prvi vir. Vendar pa je v zvezi s preteklostjo Tržiča do današnjega časa prišlo do številnih novih odkritij, ki so bila Kraglu nedostopna ali nepoznana. Prav v zadnjih letih je izšlo kar lepo število knjig in člankov, ki razlagajo nove vidike tržiške zgodovine. Glede na to, da je *Kronika* revija, ki želi predstavljati predvsem nove raziskave iz lokalnih okolij, smo se v uredništvu odločili, da s posebno številko o Tržiču še sami dodamo k njegovemu pisanemu raziskovalnemu mozaiku.

Odziv na uredniško vabilo k sodelovanju pri tržiški številki *Kronike* je bil izjemen, kar kaže na to, da je o tržiški zgodovini moč povedati veliko novega. Svoje prispevke je poslalo več kot trideset avtoric in avtorjev, priznanih in uveljavljenih strokovnjakinj in strokovnjakov na svojem področju, med njimi je tudi nekaj domačink in domačinov iz Tržiča. Čeprav je *Kronika* v osnovi zgodovinski časopis, so prav njene tematske številke zastavljene izrazito interdisciplinarno. V pričujoči številki so se poleg zgodovinskih prispevkov znašli tudi prispevki s področja umetnostne zgodovine, jezikoslovja, etnologije, arhitekture, geografije, arheologije, muzeologije in muzikologije. Nastala je izredno obsežna publikacija, v kateri je več kot 30 prispevkov na novo ali sploh prvič osvetlilo nekatere vidike bogate zgodovine tega gorenjskega mesta.

Med temami, ki bodo preteklost Tržiča postavile v precej novo luč, je zagotovo osvetlitev povzdiga Tržiča v trg konec 15. stoletja in s tem povezana ugotovitev, da je Tržič takrat uporabljal povsem drugačen grb, kot je današnji (*Boris Golec*). Prav tako je prvič natančno prikazan zapleteni nastanek srednjeveških zemljiških gospostev na območju Tržiča (*Matjaž*

Bizjak), hkrati z detajlnim arhitekturno-zgodovinskim opisom gradov Gutenberg in Glanz (Novi Gutenberg) (*Igor Sapač*). Eden od prispevkov razkriva, da se lahko Tržič pohvali z najstarejšimi matičnimi knjigami na Gorenjskem, ki so jih začeli voditi, še preden je bilo to uradno zapovedano (*Tone Krampač*). Prvič po dolgih desetletjih so pred javnost znova stopili tržiški častni občani 19. in prve polovice 20. stoletja; njihovo imenovanje so spremljale številne zgrade in nezgode, značilne za tisti čas (*Luka Cerar*). Umetnostna zgodovina je detajlno zastopana v dveh obsežnih prispevkih, ki predstavljata umetnostno-zgodovinsko dediščino cerkvenih združb (*Ana Lavrič*) in moderno likovno umetnost v Tržiču oziroma na širšem Tržiškem (*Andreja Rakovec*).

Prispevki so časovno razpeti med antiko in sedanostjo. Čeprav pri Tržiču ne moremo dokazati obstoja naselja že v antiki, sta rimska prisotnost in češčenje lokalnih božanstev neizpodbitni (*Julijana Visočnik*). Srednjega veka se med drugim dotika geografsko-zgodovinski prispevek o nastanku Tržiča in znamenitem skalnem podoru, ki ga ljudsko izročilo pripisuje zmaju, dejansko pa ga lahko povežemo z rušilnim, t. i. beljaškim potresom v letu 1348 (*Matija Zorn in Irena Mrak*). Novi vek med drugim predstavlja članek o gorenjskem arhidiakonu Janezu Andreju pl. Flachenfeldu, ki je v začetku 18. stoletja dvakrat vizitiral tržiško župnijo in svoje ugotovitve posredoval oglejskemu patriarhu (*Jure Volčjak*).

Seveda ni bilo mogoče prezreti znamenite in izredno raznolike tržiške obrti. Eden od prispevkov prinaša temeljit in podroben pregled najpomembnejših obrtnih panog v Tržiču (*Bojan Knjfc*), medtem ko so v drugem v ospredju zlasti tržiški kovači in njihovi izdelki, od katerih nekatere danes hranijo v Narodnem muzeju Slovenije (*Gasper Oitzl*). Ž obrtjo pa tudi s kmetijstvom se ukvarja prispevek, ki na splošno osvetljuje vsakdanje življenje v Tržiču in okolici konec 18. in v začetku 19. stoletja (*Alenka Kačičnik Gabrič*), objavljamo pa tudi prispevek o tržiški gozdni posesti in fužinah konec 19. stoletja ter njihovo povezavo z znamenito Kranjsko industrijsko družbo (*Marko Mugerli*).

¹ Tone Pretnar: Pogled na Tržič (oktava št. 17). V sotočju Bistrice in Mošenika. Tržič v 100 slikah in 100 oktavah. Radovljica: Didakta, 1992.

Čas med obema svetovnima vojnama v Tržiču so zaznamovala zlasti prizadevanja za ureditev zdravstvenih razmer in povečana skrb za higieno, ki so pripeljali do ustanovitve zdravstvenega doma (*Dunja Dobaja*), dvajseta leta 20. stoletja pa so bila v znamenju županovanja Ivana Lončarja, pod katerim je leta 1926 prišlo tudi do povzdiga Tržiča v mesto (*Nejc Perko*). V tem obdobju je izhajal tudi *Cerkveni glasnik za tržiško župnijo*, v katerem je Karel Pirc analiziral posebnosti tržiškega govora (*Jožica Škofic*).

Z drugo svetovno vojno so povezane prisilne mobilizacije Tržičanov v nemško vojsko, usoda pa je bila do mobilizirancev neprijazna tudi po koncu vojne (*Monika Kokalj Kočevar*). Tretji rajh je bil znan po učinkoviti propagandi, v katero so bili vključeni tudi vojni heroji. Eden takšnih je bil tankovski as Hugo Primožic, ki je imel korenine tudi v Tržiču in je leta 1943 ob splošnem navdušenju obiskal mesto svojih prednikov (*Pavel Car*). Na velik strateški pomen Tržiča in zlasti prelaza Ljubelj pa opozarja prispevek, ki razkriva, da je bil omenjeni prelaz zadnje nemško oporišče na Gorenjskem med drugo svetovno vojno (*Klemen Kocjančič*).

Pretežno zgodovinske teme nadgrajujeta še dva geografska članka, od katerih se prvi posveča poplavljanju Tržiške Bistrice (*Matija Zorn, Irena Mrak, Matjaž Guček, Mauro Hrvat in Matevž Novak*), drugi pa osvetljuje snežne plazove v Tržiču (*Manca Volk Bahun in Matija Zorn*). S plazovi in gorskim svetom na splošno je povezano tudi planinstvo v Tržiču, ki je eno najstarejših in najbolje organiziranih na Slovenskem (*Peter Mikša in Maja Vehar*).

V pričujoči številki *Kronike* pa se v nekaj prispevkih posvetimo tudi slavnim tržiškim osebnostim, ki so bodisi izvirale iz Tržiča ali v njem delovale in soustvarjale njegovo zgodovino. Predstavljeni so župnik Viktor Kragl in njegova razgibana življenjska pot (*Boštjan Guček*), Anton Gross, ki je kot misijonar deloval v ZDA (*Bogdan Kolar*), Amalija Šimec kot pionirka slovenske socialne medicine (*Katarina Keber*), vojni kurat in ustanovitelj šole pri Sv. Ani Franc Čarman (*Miha Šimac*), plodoviti, a nikoli povsem razumljeni skladatelj cerkvene glasbe Ignacij Hladnik (*Aleš Nagode*), naturalizirani Tržičan Bohuslav Lavička in njegova dragocena lekarniška zbirka (*Breda Škerjanc Kosirnik*), baroni Borni in usoda njihovega premoženja med drugo svetovno vojno in po njej (*Renata Komič Marn*), in ne nazadnje tudi znameniti kastelolog Ivan Stopar, ki ga danes le malokdo povezuje s Tržičem, čeprav je odraščal in se kalil ravno tu (*Igor Sapač*)... Spomnili smo se tudi široko razgledane in neumorne učiteljice Marije Petek, ki se ji je nit življenja pretrgala ravno letošnjo pomlad (*Sabina Šolar*).

Tako obsežna številka ne bi mogla nastati brez dodatne finančne podpore nekaterih donatorjev. Poleg Agencije Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost (ARRS), ki je stalni financer *Kronike*, so tokratno tržiško številko podprli tudi Župnija Tržič, Župnija Trzin, Občina Tržič, podjetje Košuta d. o. o. Isabelle Gruber Ortner in Marija Peić (roj. Born). Vsem omenjenim v uredništvu *Kronike* izrekamo iskreno zahvalo.

Miha Preinfalk
odgovorni urednik *Kronike*